

Tegen de tijd dat u dit artikel leest maken de dieren waar deze verhandeling over gaat zich op voor een actief seizoen, net als u. De gierzwaluwen zijn juist teruggekeerd uit Afrika en de vleermuizen ontwaken uit hun winterslaap. Bij dakrenovaties zouden heel gemakkelijk verblijfplaatsen van deze dieren verstoord of zelfs kunnen worden vernietigd. Dat is niet alleen tragisch voor deze dieren maar ook nog eens een overtreding van de wet. Hoe u met de belangen van deze 'bewoners' om kunt gaan leest u in dit artikel.

Tekst en beeld: Hans Huitema

Verborgenen dierenleven onder dak

Gierzwaluwen zijn donkerbruine vogels met een sikkelvormig silhouet en een spanwijdte van 40 cm. Het zijn trekvogels die slechts drie maanden - van Koninginnedag tot begin augustus - in Nederland verblijven. De rest van het jaar zijn ze op weg naar - of in Afrika. Het grootste deel van hun leven brengen ze in de lucht door. Alleen als ze broeden, rusten ze op hun nesten in en aan gebouwen. Gierzwaluwen broeden nooit alleen maar altijd in kolonies.

Vleermuizen zijn vliegende zoogdieren. Van de twintig in Nederland voorkomende soorten maken er zeven gebruik van gebouwen om hun jongen groot te brengen.

De meest algemene is de Gewone dwergvleermuis, die vaak in spouwmuuren van allerlei gebouwen (ook moderne woonhuizen) wordt aangetroffen. Als invliegopening gebruiken ze open stootvoegen, kieren onder daklijsten en boeiboorden en gaten in de dakconstructie. Andere soorten zoals Grootoorvleermuizen en Laatvliegers maken gebruik van allerhande zolders, daklagen of gevelbetimmeringen.

'Huisdieren'

Over het leven van gierzwaluwen en vleermuizen is bij de meeste mensen weinig bekend en onbekend maakt vaak onbemind. Toch hebben veel mensen, bewust of onbewust toch een band met deze 'huisdieren'.

© M. DE HOOGE

Broedende gierzwaluw tijdens dakrenovatie, Bazuinkerk in Amsterdam.

Het geluid van gierzwaluwen, 'shrie-shrie', klinkt alleen in de zomermaanden. Als begin augustus de dieren weer naar het zuiden trekken is voor veel mensen het wegvallen van hun karakteristieke geluid de voorbode van de naderende herfst. Op stille nazomeravonden denkt men dan met weemoed terug aan een levendige zomer.

Veel mensen, die weten dat ze vleermuizen in huis hebben, beschouwen de diertjes als hun 'huisdieren' en hebben er heel wat voor over om ze te beschermen. Temeer als ze weten dat de dieren in de zomer hun jongen bij hen grootbrengen, dat ze geen schade toebrengen en ongelofelijk veel insecten eten. In China (en in Nederland binnen de steeds populairder wordende Feng-Shui) worden vleermuizen in huis gezien als een teken van groot geluk voor de huiseigenaren. De emotionele binding, die veel mensen met deze dieren hebben, vormt een goede basis voor hun bescherming.

Harde regelgeving

Helaas zijn niet bij iedereen gierzwaluwen en vleermuizen even welkom. Bovendien is niet altijd bekend waar deze dieren hun verblijfplaats hebben.

Omdat gierzwaluwen en vleermuizen het niet gemakkelijk hebben in een tijd van continue sloop, renovatie en voortschrijdende aantasting van hun leefgebied, is het maar goed dat er een wetgeving is die duidelijke grenzen stelt. Gierzwaluwen en vleermuizen zijn beschermde dieren. Volgens artikel 11 van de Flora- en Faunawet is het verboden vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde diersoorten te verstoren of te vernietigen.

Indien er verblijfplaatsen verloren gaan, dienen passende compensatiemaatregelen te worden genomen.

Hoe het fout kan gaan

Vaak lezen we in de krant dat werkzaamheden worden vertraagd of zelfs stilgelegd vanwege de aanwezigheid van beschermde diersoorten. Het gaat fout als men in een te laat stadium van de planvorming erachter komt dat er gierzwaluwen of vleermuizen verblijven.

© C. KOLENBRANDER

Gewone dwergvleermuis.

© J. MARCELISSEN

Gewone dwergvleermuizen achter daklijst.

Bij de restauratie van de Bazuinkerker in Amsterdam bijvoorbeeld werden dakpannen gelicht, terwijl gierzwaluwen volop aan het broeden waren. De renovatie werd stilgelegd en de eigenaar kreeg de rekening gepresenteerd. Bij grootschalig onderhoud aan woningen in Gelderland werden bij het aanbrengen van dakisolatie de spouwmuren van bovenaf gesloten, waardoor deze niet meer toegankelijk waren voor vleermuizen (die in de oude situatie onder de daklijst invlogen). Kerkzolders worden vaak hermetisch afgesloten om duiven te weren, waardoor de zolders ongeschikt worden voor vleermuizen, die vrijwel nooit overlast veroorzaken.

Niet of te laat rekening houden met aanwezige beschermde dieren betekent niet alleen schade aan de dieren, ook de financiële schade voor de eigenaar kan aanzienlijk zijn als het werk moet worden stilgelegd. Bovendien staan op overtreding van de Flora- en Faunawet hoge boetes.

Reden te meer om vroegtijdig met de belangen van gierzwaluwen en vleermuizen rekening te houden.

Hoe het anders kan

In 2007 werd een grootschalige dakrenovatie aangekondigd in Doorwerth. Enkele maanden voor de geplande werkzaamheden (mei) werd de woningbouwvereniging op de hoogte gesteld van de aanwezigheid van gierzwaluwen; een gesprek met PAN Onderzoek en Advies en Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN) volgde.

De planning werd aangepast, de start van de werkzaamheden werd verschoven naar begin september. In de zomer werden bij een inventarisatie 26 invliegopeningen in kaart gebracht, waarvan 7 onder nokvorstpannen. Met de resultaten van de inventarisatie in de hand werd een pakket van maatregelen opgesteld in overleg met de woningbouwvereniging, de aannemer, de uitvoerder, ecologisch adviesbureau PAN en GBN.

Stappenplan diervriendelijke dakrenovatie

Vroegtijdig vaststellen van de aanwezigheid van gierzwaluwen en vleermuizen

Als de ligging van verblijfplaatsen niet bekend is bij lokale natuurgroepen is een quick-scan door een deskundige voldoende om vast te stellen dat er gierzwaluwen en/of vleermuizen aanwezig zijn en of aanvullend onderzoek nodig is.

Inventarisatie

Een inventarisatie kan worden uitgevoerd van begin mei tot en met circa eind juli voor gierzwaluwen en tot half september voor vleermuizen. Uit de inventarisatie moet duidelijk blijken hoeveel (en voor vleermuizen welk type) verblijfplaatsen betrokken zijn, welke invliegopeningen / verblijfplaatsen de gierzwaluwen of vleermuizen gebruiken.

Opstellen mitigatie / compensatieplan

Als uit de inventarisatie blijkt dat de verblijfplaatsen / invliegopeningen door de dakrenovatie verloren gaan of worden verstoord, moet een pakket aan maatregelen worden samengesteld waarmee de negatieve effecten kunnen worden vermeden, verzacht (gemitigeerd) of gecompenseerd. De wijze van compensatie is afhankelijk van de aangetroffen situatie. Hierbij kan worden gedacht aan het creëren van invliegopeningen in holle constructies, plaatsing van gierzwaluwpannen, inmetstelstenen of gierzwaluw- of vleermuiskasten. Een advies op maat door een deskundige is hierbij vereist.

Uitvoering werkzaamheden

Werkzaamheden dienen in de minst ongunstige periode te worden uitgevoerd. Voor gierzwaluwen is dat buiten de broedperiode. Voor vleermuizen is dat afhankelijk van de functie van de verblijfplaats. Men is wettelijk verplicht nesten/verblijfplaatsen die verloren gaan adequaat te compenseren (zie kader 'Succesfactoren').

Monitoring van het effect van de genomen maatregelen

Een inventarisatie in het seizoen na de dakrenovatie of enkele jaren daarna is nodig om de effectiviteit van de genomen maatregelen te kunnen bepalen en zo nodig maatregelen te treffen om het functioneren van de nieuwe nestgelegenheden / verblijfplaats te verbeteren.

De renovatie is verder zonder vertraging verlopen.

In 2009 is de bezetting van nesten geïnventariseerd. Van de 19 nestplaatsen onder het dak werden in het eerste jaar na de renovatie al 12 plekken opnieuw bezet. Daarnaast werden 8 nieuwe nestplaatsen geteld.

Top 10 succesfactoren van nestgelegenheid gierzwaluwen

1. Nieuwe situatie zoveel mogelijk identiek aan oorspronkelijke situatie maken. Gierzwaluwen zijn zeer traditioneel en hebben moeite met veranderingen; dus dezelfde positie op het dakvlak en hetzelfde type invliegopening.
2. Expositie nesten noord of (noord-)oost; de nesten moeten niet te warm worden.
3. Ventilatie onder de pannen; bij moderne sneldekpannen die nauw sluiten, dient voor aanvullende ventilatie te worden gezorgd.
4. Hoogte minimaal 3 m boven de grond. Gierzwaluwen moeten een stukje 'vallen' om voldoende lift onder hun smalle vleugels te krijgen om weg te kunnen vliegen.
5. Hellingshoek dak > 45°; dit in verband met de instraling van de zon en de mogelijkheid voor de gierzwaluwen om van het dak op te stijgen.
6. Vrije invliegopening. Gierzwaluwen vliegen op volle snelheid naar hun invliegopening; deze mag dus niet worden versperd door bomen of andere hinderissen.
7. Aanwezigheid (oorspronkelijk) nestmateriaal; omdat gierzwaluwen niet kunnen landen, halen ze hun nestmateriaal uit de lucht. Nestbouw met natuurlijk materiaal duurt lang. We helpen de dieren sterk door oude nesten terug te plaatsen en nestmateriaal (in de vorm van hooi) toe te voegen.
8. Compensatie van 2 tot 3 x het oorspronkelijke aantal nesten. Het verdient aanbeveling om meer invliegmogelijkheden te creëren dan in de oorspronkelijke situatie.
9. Op gladde isolatieplaten dient een ruwe ondergrond te worden aangebracht (ruwe zijde hardboard) om de pootjes houvast te bieden.
10. Minimale maten invliegopening: hoogte 50 mm, opening diameter 50 mm of ovaal of rechthoekig 35 mm x 70 mm.

Dit jaar wordt het dak van een kerk in Zeeland gerestaureerd. Het was bekend dat de zolder in de zomer wordt gebruikt door drie verschillende soorten vleermuizen. In een vroeg stadium is door de Zoogdiervereniging een mitigatieplan opgesteld, dat de verstoring tot een minimum zal beperken. Sterker nog, door uitvoering van de (relatief eenvoudige) maatregelen wordt de zolder na renovatie nog beter geschikt voor vleermuizen dan ervoor.

Door rekening te houden met de succesfactoren van nestgelegenheid/vleermuisverblijfplaatsen en het stappenplan voor diervriendelijke dakrenovatie te volgen, kan dakrenovatie zonder vertraging worden uitgevoerd en worden gierzwaluwen en vleermuizen effectief en actief beschermd (zie stappenplan en succesfactoren in de kaderteksten).

Top 10 succesfactoren vleermuisverblijfplaatsen

1. Het inpassen en aanbrengen van vleermuisverblijfplaatsen is maatwerk en vereist veel specialistische kennis. Begeleiding door een vleermuisdeskundige is altijd noodzakelijk.
2. Vleermuisverblijven zijn soortspecifiek. Sommige soorten (zoals de Dwergvleermuis, geven de voorkeur aan spleetvormige verblijven, andere soorten (zoals de Grootoorvleermuis) hebben een voorkeur voor ruimere verblijfplaatsen.
3. De verblijfplaats dient te zijn afgestemd op de functie. Zo worden aan een winterverblijf geheel andere eisen gesteld dan aan een kraamverblijfplaats (waar dieren hun jongen grootbrengen) of een paarverblijfplaats.
4. Vleermuizen zijn traditioneel. Bij het aanbieden van alternatieve verblijfplaatsen dienen de positie, de functie en de warmte-eigenschappen van de oorspronkelijke verblijfplaatsen zo goed mogelijk te worden benaderd.
5. Standaardmodellen vleermuiskasten zoals in de handel worden aangeboden, voldoen zelden aan alle eisen, maar kunnen in combinatie met een deskundig advies wel aan een goede oplossing bijdragen.
6. Onder de invliegopening dient een ruwe 'landingsplaats' te worden aangebracht (op plastic of trespa hebben vleermuispootjes geen houvast).
7. Ook aan de binnenzijde dient een vleermuisverblijf houvast te bieden aan de pootjes middels ruw of opgeruwd materiaal of gaas.
8. Materiaal van vleermuisverblijven dient vrij te zijn van bestrijdingsmiddelen. Houten constructies liefst onbehandeld.
9. De afmetingen van de invliegopening zijn soortafhankelijk. Minimaal 18 mm breed voor de Dwergvleermuis en 25 mm voor een grote soort als de Laatvlieger.
10. Om eventuele overlast van keutels op ramen op voorhand te voorkomen, dienen openingen naar een vleermuisverblijf (bijvoorbeeld een open stootvoeg) niet boven ramen te worden geplaatst.

Informatie

pan-onderzoek-en-advies@planet.nl
www.zoogdiervereniging.nl
www.gierzwaluwbescherming.nl